

”Problemet 2024 – hvad sker der? Status over debatten

Af Søren Riishøj

”Rusland problemet 2024” har i de seneste måneder været ivrigt debatteret. Hvad sker der op til 2024? Vil Putin fortsætte og i givet fald i hvilken rolle? I det følgende vil jeg forsøge mig med en status over debatten. Nogle debattører har fokuseret på personen Putin. Hvem er han egentlig? Dæmoniserer vi ham? Mange debattører peger rigtigt på, at Putin vel på samme tid er en idealist, en realist, en kyniker og en patriot. Helt alene om at have de nævnte egenskaber er nu han ikke, når vi ser på toppolitikere og deres adfærd rundt om i verden. Men vi må i også se på Putins eget livsforløb. Hans far var KGB mand, var ateist og en overbevist kommunist, der kæmpede på fronten under 2. verdenskrig. Hans mor derimod var ortodoks kristen og fik i hemmelighed den lille Putin døbt i kirken. Faderen var jo ofte væk. I 1980erne var Putin ansat i KGB. Selv har han sagt, at han aldrig har været overbevist kommunist, kun tvunget til at være partimedlem. Han meldte sig ud, da chancen bød sig i 1991. I 1990erne var han nært knyttet til borgmesteren (Sobtjak) i St. Petersburg, var i en kort periode leder af den nationale efterretningstjeneste FSB, blev sidst i 1990erne ministerpræsident og derefter præsident efter en ”deal” med Boris Jeltsin og inderkredsen omkring ham.

KGB-tiden skabte en særlig gén, en frygt for kaos og ustabilitet. Trusler skulle imødegås i tide, derfor skulle der oprettes et effektivt ”early warning” system. Putin var på samme tid vestligt og eurasisk indstillet og søgte en passende balance. Det er ingenlunde nyt. Rusland har altid haft debatter mellem ”westernizers” og slavofile. Putin har undervejs flittigt henvist til filosoffer og tænkere tilbage i tiden, i høj fra grad tsar-tiden. I begyndelsen af sin præsident tid udtalte han sig ret pro-vestlige baner. Ganske som Jeltsin talte han om etablering af et nyt pan-europæisk sikkerhedssystem, ja om optagelse i NATO. Han samarbejde også tæt med USA efter 11. september og stillede baser og luftrum til rådighed under USA's (og NATOs) kampe mod Taliban i Afghanistan. Men han følte, at hans synspunkter ikke blev respekteret, at Vesten i virkeligheden ønskede at marginalisere Rusland.

Vesten støttede aktivt de ”farvede revolutioner” i Ruslands nære udland og igangsatte NATOs udvidelser mod øst, ja truede med optagelse af lande i Ruslands nærmeste udland, Ukraine og Georgien eksempelvis. Det ville overskride den ”røde linje”. Den hårdere holdning var skabt allerede i 1998 med NATOs bombardementer i Kosovo og Serbien uden FN-mandat. Allerede dengang talte Jeltsin og Primakov om ny ”kold fred” mellem Rusland og Vesten.

Den skærpede linje fra Putins side blev tydeligt understreget i hans tale i 2007 under sikkerhedskonferencen i München. At Putin talte om Sovjetunionens undergang om en ”geopolitisk katastrofe” havde dog mest at gøre med de problemer, dette havde medført for det 25 mio. store russiske mindretal, der var efterladt i de nye stater i det nu opløste Sovjetunionen. Årene 2008-2012 var en mellempriode. Putin var i de år ministerpræsident, Dmitrij Medvedjev præsident, men med størst magt hos Putin. Den periode var en forholdsvis afspændt periode i forholdet til Vesten, uanset krigen mellem Rusland og Georgien i 2008. Selv forholdet til Polen, dengang med Donald Tusk regeringsleder, var stabilt og ”forretningsbaseret”. Genvælget af Putin som præsident i 2012 ændrede dette markant. Putin følte, at Vesten modarbejdede ham ved aktivt at støtte de demonstrationer, der udviklede sig i Moskva, og var som rettet mod det manipulerede præsidentvalg. At Vesten støttede ”farvede revolutioner” i Ruslands nære udland gjorde ikke tingene bedre. Vi fik udviklingen i Ukraine, Maidan samt annekteringen af Krim i 2014. Året 2014 var det år, hvor Vesten var tættest på regulær krig med Rusland. Putin selv har ikke lagt skjul på, at de russiske atomvåben i den periode var i højt beredskab. Rusland blev ramt af vestlige sanktioner, Rusland svarede igen med modsanktioner. Rusland blev hårdest ramt i de første år. Annekteringen af Krim styrkede ham politisk. Få, selv inden for oppositionen, er gået ind for at opgive Krim. Økonomien er omstillet til selvforsyning og samarbejde med Kina og lande, der ikke har indført sanktioner.

Alt dette har betydet ændringer også på ideologisk plan. Den blev mere nationalistisk, patriotisk, eurasisk, konservativ og et vist stykke imperial. Tsar-tiden blev sat i højsædet, oktober revolutionen nedprioriteret. Lenin og andre ledere, Gorbatsjov og Jeltsin fx, forbindes med svaghed, Stalin med ”storhed”, ikke kun terror. Hvide generaler der i sin tid bekæmpede den røde hær er blevet rehabiliteret og genbegravet, ja der udgives ligefrem film om dem. I en periode blev der slået på ”Novorossia” og ”russkii mir”. ”Novorossia” står for imperial tænkning, går tilbage til 1800 tallet hvor områder omkring Sortehavet med fx byerne Odessa, Kharkiv og Donetsk var underlagt Rusland. Den tese er siden opgivet af Putin. Krim er en ”klenodie”, men det østlige Ukraine er en byrde.

I 2018 blev Putin genvalgt, og vi fik vi ”Putin 3” perioden. Det store spørgsmål var (og er), hvad der vil ske i 2024, hvor hans perioder som præsident udløber i henhold til den indtil nu gældende forfatning. Flere scenarier og optioner er mulige, men allerede nu, 4 år før, er tegner der sig et billede. I januar fik vi regeringsrokaden. Dmitrij Medvedjev blev afsat som ministerpræsident. Posten blev overtaget af Michail Mishustin, tidligere chef for skattevæsnet og loyal over for Putin. På den post havde han opnået gode resultater, fx stået for den digitalisering, der gav staten flere indtægter. Han var ikke særlig kendt i offentligheden, men det var kun en fordel. Medvedjev og en del ministre er i mange russeres øjne belastet af korrupsion og mangel på økonomiske resultater. Forslag om lavere pension og højere pensionsalder havde allerede ført til protestdemonstrationer. Mishustin har talt for decentralisering, digitalisering og deregulering, men den centrale styring som sådan vil ikke blive opgivet. Det vil være for risikabelt politisk. Der findes stadig en politisk loyal mere liberal fløj omkring Aleksei Kudrin og German Gref, der står for en mere liberal økonomisk linje med reformer væk fra afhængighed af olie og gas-priserne og markant nedbringelse af militærudgifterne. Den fløj accepterer Putin for at imødegå alt for stor indflydelse fra kredse inden for den lodrette akse og inden for rustnings-, olie- og gasindustrien, der i egeninteresse ønsker status quo.

Det er bredt anerkendt, at perioden frem til 2024 bliver ret usikker og turbulent. Økonomien bryder næppe sammen, men den lave vækst, stagnationen, vil fortsætte. At uligheden vil vokse yderligere kan ikke udelukkes, men Putin selv erkender, at dette gerne skal undgås, ellers kan 2024 blive et mareridt med kaos og uro, et ”februar 1914” omtrent 110 år senere, i 2024. Yngre politisk loyale teknokrater har fået hovedansvaret for den daglige politik. Putin har tydeligt valgt at trække sig tilbage fra den daglige politik og koncentrere sig mere om udenrigspolitikken. Ruslands position på mange måder er blevet styrket, eksempelvis i Syrien og i Mellemøsten generelt. I januar blev der så lanceret forslag til grundlovsændringer. Parlamentet og stillingen som regeringsleder styrkes, præsidentembedets beføjelser begrænses. Statsrådet skal indskrives i forfatningen. Ruslands grundlov får forrang frem for internationale konventioner, eksempelvis på menneskeretsområdet. Præsidenten skal kun kunne vælges for to perioder, men det er foreslået, at den siddende præsident (Putin) kan vælges for to perioder mere. Det betyder, at Putin i princippet kan beholde præsidentposten frem til 2036! Om han gør brug af den ret er ikke sikkert, men muligheden holdes åben, dersom alternativerne, fx posten som leder af Statsrådet, ikke rækker tilstrækkelig langt. Kort sagt har vi at gøre med en ”autoritær konstitutionalisme” uden klar ideologi, men med flere patriotiske formuleringer indskrevet i den nye grundlov, De slår på Ruslands ”anderledeshed” (”odmiennost”).

Som sagt tidligere, Putin satser på en stabil og ordnet overgang, på ”putinisme uden Putin”. Den model Kazachstan brugte ved Nadsjerbajevs afgang i 2018 kan måske danne model. Alternativet er, at vi efter 2024 Rusland *med* Putin, som genvalgt præsident. I første scenarie, Kazachstan-modellen, får vi et Rusland med Putin i en ”mentor-rolle”, fx som leder af Statsrådet, der hermed bliver en stærk, en slag ”centralkomité” anno 2024. Den model er nok den, Putin ønsker, forudsat den kan realiseres og sikrer størst stabilitet. Sikkert er, at Rusland frem til 2024 bliver kendetegnet ved øget usikkerhed og større rivalisering mellem forskellige elitegrupper. Tatjana Stanova peger i en interessant analyse for ”Carnegie Endowment (11.2.2020) på fem indbyrdes konkurrerende grupper: for det første er den der er meget *tæt på Putin*, for det andet gruppen af ”*venner*” (mange fra 1990erne), for det tredje gruppen af *teknokrater*, der i stigende grad får ansvaret for den daglige politik, for det fjerde gruppen af ”*beskyttere*”, også kaldt ”siloviki” eller den lodrette akse, som skal forebygge uro og oprør nede fra. Og endelig, for det femte, gruppen af ”*implementers*”, som skal sikre at vedtagne love og regler også gennemføres i praksis. Afgjort er, at gruppen af ”beskyttere” har stor magt, så længe Rusland er (eller føler sig) truet inde fra og ude fra. I den lodrette akse oplever vi kampe mellem de forskellige sikkerhedstjenester, den føderale (FSB), den militære (GRU), SRW (udlandet), indenrigsministeriet og sikkerhedsrådet, og ofte sker det i brutale former og uden effektiv kontrol oppe fra, heller ikke fra præsident Putin selv. Spændende bliver det under alle omstændigheder. Det er i hvert fald forkert blot at koncentrere opmærksomheden om personen Putin.

Vurderingerne af Rusland og Putin i Vesten er meget forskellige. Groft sagt har vi tre forskellige tilgange. Stærkt højre-nationale forsvarer Putin og Rusland ikke alene ud fra sikkerhedspolitikken, men også ideologisk, som et bolværk rettet mod Islam og liberalisme. Meningsmålinger i Tyskland og i USA (hos republikanerne) viser en ret stor støtte til Vladimir Putin og Rusland. ”Rusland-forstående (”Rusland-Verstehere”) forstår et stykke ad vejen Ruslands kritik af Vesten, følelsen af ydmygelse og modstanden mod NATOs fortsatte udvidelse. Meget få i Rusland hilsner velkomment, at en fremmed militæralliance (NATO) rykker helt op til landets grænser. Vi må, som formuleret af den amerikanske forsker Angela Stent og Dmitri Trenin, leder af ”Carnegie Endowment i Moskva, tage Rusland som det *er*, ikke som Rusland *bør* være. I sin tid gav vi Stalin store indrømmelser for at undgå krig, og det var bestemt ikke populært i Central- og Østeuropa. Siden indgik vi aftaler med både Khrustev og Brejsnev, også for at undgå krig, eksempelvis på områder som rustningskontrol og handel. Vi tog dengang russerne som de *var*, handlede derefter, oprettede NATO men indgik samtidig

aftaler hvor det var muligt. Den *tredje* gruppe, ”Rusland-høgene” ser Rusland som en regulær trussel, som en ”slyngelstat”. Her har tesen om ”containment” eller måske snarere Kennas gamle tese om ”neo-containment og ligefrem Dulles’ ”tilbagerulningstese (”roll back)” af Rusland rigtig godt fat. Personligt hører jeg til dem der mener, at vi bør betragte Rusland som det, som Rusland *er*. Ruslands modstand mod NATO-udvidelserne er meget forståelig og deles også af oppositionen. Rusland har igennem historien aldrig haft liberalt demokrati, skift på lederposter er sket via arv (i ”tszar-tiden”), revolution og terror (i 1917-), via kup i partiet (da Krustjev blev afsat og, mere brutalt, efter Stalins død) eller i form af en planlagt, aftalt afgang, ”Kazachstan-modellen”, som blev brugt, da Putin afløste Jeltsin. Den er som sagt bestemt en mulighed i 2024. Vi kan beklage at Rusland at den liberale version ikke er sandsynlig, men Rusland har en særlig historie og derfor andre måder at håndtere lederskift på. Den regulerede overgang kan vise sig at være mindst dårlig.

Relevant litteratur, et udvalg:

Marquis de Custine, *Breve fra Rusland, Sandheden om det russiske despoti*, Helikon, 2019

Michel Eltchaninoffs bog, i fransk version ”Ce que Poutine a dans la tete”, bestemt læseværdig.

William H. Hill (2018), „No place for Russia, European security institutions since 1989“, New York:Columbia University Press.

Robert Service, *Kremlin Winter, Russia and the second coming of Vladimir Putin*, McMillan, Picador

Angela Stent, *Putin’s World, Russia against the West and with the Rest*, New York, Boston:Twelwe, Hahette Book Group, 2019, 432 sider.

Dmitrij Trenin, *Russia*, Cambridge:Polity Press, 2019

Derudover dækkes Rusland flittigt via tidsskrifter og tænketanke, eksempelvis via Carnegie Endowment, det polske Center for Øststudier (OSW) og det Bremen baserede ”Russland-Analysen”.